

Notes i ressenyes bibliogràfiques

Diversos autors

Història medieval

Hug Palou Miquel. *Els libri notularum de Santa Coloma de Queralt (1240-1262)*. Barcelona, 2009, 888 p. II volums.

Estudi i transcripció de dos fragments de llibres de nòtules de la notaria de Santa Coloma de Queralt de la primera meitat del segle XIII (1240-1250 i 1259-1262) conservats a l'Arxiu Municipal d'Arenys de Mar, conegut també amb el nom de Fidel Fita, d'on el curador i historiador és director.

En la primera part Hug Palou, deixeble de Josep M. Pons i Guri, estudia àmpliament els documents en totes les vessants possibles, sigui en la paleografia, datació, tipologia documental, diplomàtica, comparant-los amb altres registres similars de la resta de Catalunya. Amb un complet i extens aparell bibliogràfic, fins i tot es detura a comentar les vicissituds dels fons notarial, parroquial i senyorial de la vila comtal durant els anys 1936-1940, cosa que explica la dispersió i en part pèrdua dels documents, no només traslladats en diferents arxius de Barcelona (ACA, AHPB, BC), sinó també de Tarragona (AHT) i finalment de Montblanc.

Aquests dos manuscrits objecte d'una profunda anàlisi ja foren coneguts i estudiats pel prevere colomí Mn. Joan Segura i serviren per a les fitxes lexicogràfiques que durant els anys 1901-1909 envià a Mn. Antoni M. Alcover per a la formació del seu *Diccionari català-valencià-balear*. Hom comptabilitza 782 referències documentals de l'arxiu parroquial de Santa Coloma, de les quals prop d'un centenar són del segle XIII.

La segona part és la transcripció de 789 documents, tot un monument escrit a la història medieval de Santa Coloma i per extensió a la Baixa Segarra. A més a més és una excel·lent aportació a la història de la notaria colomina, tant de l'època medieval com moderna.

G. P.

Història moderna

Josep M. Grau Pujol; Manel Güell. «Bibliografia dels moviments migratoris en les vegueries i corregiments de Montblanc, Tarragona i Tortosa a l'època moderna (s. XVI-XVIII)». *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat*. Barcelona, 2009, p. 235-246.

En aquest recull d'articles i llibres publicats sobre minories ètniques, estrangers (occitans i francesos), mobilitats de caràcter econòmic i per les crisis

bèl·liques hi ha una notable presència de treballs referits a la Conca de Barberà.
R. P.

Valentí Gual Vilà. «Bandolerisme en terres de Poblet al primer terç del segle XVII». *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles*. Tarragona, 2009, p. 157-164.

En aquest article basat en tres documents conservat a l'Arxiu del monestir de Poblet, que salvaguardà Eduard Todà i Güell, es transcriuen els textos d'unió d'armes contra bandolers de les terres lleidatanes realitzats durant els anys 1605, 1609 i 1635. Al final hi ha una pàgina de bibliografia.

G. P.

Manel Güell. «Aproximació a les propietats de Josep de Margarit de Biure en la ciutat de Tarragona». *Butlletí Arqueològic* (Tarragona), 29 (2007), p. 267-288.

Dins aquest treball que inventaria el patrimoni dels Biure a la capital tarragonina en el segle XVII hi ha referències a censalistes de la Conca de Barberà: Universitat de Sarraí, l'apotecari, Joan Fuster i Macià Valls, de la mateixa vila; Joan Casanoves i Pere Òdena, ambdós de Montblanc.

G. P.

Josep M. Porta Balanyà. «Noves aportacions sobre el finançament de la construcció de l'església de Santa Maria de Solivella. Anys 1772-1774». *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles*. Tarragona, 2009, p. 235-243.

A causa de l'augment demogràfic de la Conca de Barberà a l'edat moderna (segle XVIII) molts pobles refan les seves esglésies, tot aprofitant la bona conjuntura econòmica del moment. Solivella és un exemple; així el 1765 es decideix de construir un nou temple parroquial, però no serà fins anys després que s'obtenen els recursos materials per fer-ho, concretament el 1771 s'imposa un vintè sobre la collita del seu terme que serà arrendat al convilatà Josep Andreu per dos anys (1772-1774). En l'apèndix documental s'adjunta la taba o contracte notarial amb les clàusules.

G. P.

Roser Puig Tàrrach. «Els proveïdors d'aiguarent de la Conca de Barberà a la companyia Sunyer de Reus (collita 1774-1775)». *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles*. Tarragona, 2009, p. 245-254.

En el buidatge del llibre de comptes de la companyia Sunyer de Reus dipositat a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp apareixen 44 conques, la majoria pagesos i comerciants, que en una collita del darrer quart del segle XVIII venen 2.069 càrregues d'aiguarent per un valor de 54.627 lliures a la referida casa. Per volum monetari destaquen les poblacions de Sarral, Montblanc, l'Espluga de Francolí (més de deu mil lliures), i a més distància, Barberà de la Conca, Vimbodí i Blancafort (més de tres mil lliures), i en menor mesura, Rocafort, Solivella, Vallclara i Vilanova de Prades. D'alguns d'aquests proveïdors es complementen dades econòmiques extretes de manuals notariais. Aquest treball aporta noves dades sobre la comercialització agrària en el segle XVIII, un aspecte que cal ampliar i que explica en part el creixement demogràfic de la comarca.

M. G.

Història contemporània

«Necrològica de Mn. Josep Amenós Tous, prevere». *Església de Tarragona. Butlletí Oficial de l'Arquebisbat*. (Tarragona), 6 (juny 2009), p. 343.

Nota biogràfica d'aquest prevere nascut a Belltall l'any 1924 i mort a Valls el 2009. La seva primera destinació fou de vicari a Sarral i a Montbrió de la Marca (1951). Posteriorment exercí el seu ministeri sacerdotal en diferents parròquies del Priorat i el Camp de Tarragona.

G. P.

«Necrològica de Mn. Àngel Bergadà Escrivà, prevere». *Església de Tarragona. Butlletí Oficial de l'Arquebisbat*. (Tarragona), 10 (octubre 2009), p. 525.

Resum biogràfic de la trajectòria d'un gran prevere que ha tingut la Conca de Barberà. Nat a Belianes (1930), s'ordenà sacerdot el 1953; exercí a Vilaverd, Cambrils (Germans de la Salle), Vimbodí, Tarrés i Montblanc (plebà

de 1975-1997). Fou arxiprest de la Conca i membre de diverses comissions i consells de l'Arquebisbat de Tarragona. Autor de diversos llibres sobre la persecució religiosa del 1936-1939, la família dels Bergadà i *Vimbodí* (1978). Deixà inèdita una monografia sobre els fets de la Guerra Civil a Vimbodí. Morí el 2009 a Reus i fou enterrat al seu poble natal.

G. P.

Josep Clara. «Addenda a l'epistolari del bisbe Josep Cartañà». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. (Girona), 50 (2009), p. 499-516.

Continuació de l'epistolari publicat pel mateix autor el 2000 a càrrec de l'Abadia de Montserrat. Les cartes transcrits i comentades les localitza en els fons del Govern Civil i la Comissaria Delegada de la Generalitat de Girona (AHG), i la seva temàtica principal és la petició al bisbe perquè la intercessió a les autoritats per persones detingudes pel règim franquista sigui pel seu pas clandestí de la frontera, maquis, protestants i conflictes entre rectors i alcaldes.

G. P.

Alberto Díaz Foz. *Un desig polític i uns delictes populars. L'Audiència Criminal de Reus, 1883-1892*. Reus, 2009.

A partir dels llibres de sentències de l'Audiència Criminal de Reus de finals del segle XIX, l'autor analitza la delinqüència dels partits judicials de Reus, Falset i Montblanc. Del total de 1007 judicis, 271 pertanyen al darrer districte, que a més de la Conca comprenia pobles de les muntanyes de Prades. Els delictes més comuns eren contra la propietat, les persones i l'ordre públic. Recordem que el mateix historiador l'any 2009 publicà un article a l'*Aplec de Treballs* 27 (p. 127-150), al qual us remetem per ampliar la temàtica. El llibre és una excel·lent obra per conèixer l'administració de la justícia a les darreries del 1800. Investigació que hauria d'esperonar a continuar l'estudi d'altres fonts similars d'abast supracomarcal (Tarragona).

G. P.

Gabriel Ferré. «Conversa amb Francesc Bonastre, músic i musicòleg». *Revista del Centre de Lectura de Reus* (Reus), 40 (1992), p. 5.

Entrevista amb aquest montblanquí catedràtic de musicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona. La trobem disponible al portal RACO.

R. P.

Josep M. Grau Pujol; Manel Güell. «Bibliografia dels moviments migratoris a la província de Tarragona en l'època contemporània (s. XIX-XX)». *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat*. Barcelona, 2009, p. 669-682.

En aquest segon lliurament de referències bibliogràfiques de recerques sobre migracions econòmiques i polítiques a la demarcació tarragonina també són abundants les citacions centrades en investigacions de la Conca de Barberà i muntanyes de Prades. Esdevé un estat de la qüestió molt útil per a aquelles persones que vulguin conèixer la realitat d'aquesta temàtica.

R. P.

Josep M. Grau Pujol; Roser Puig Tàrrach. *Nosaltres també fórem emigrants. Migracions històriques a Constantí (1808-1945)*. Ajuntament de Constantí, 2009, 112 p.

Anàlisi dels moviments migratoris d'aquesta vila del Camp de Tarragona en el segle XIX i la primera meitat del segle XX. Les destinacions principals de l'èxode rural foren les dues ciutats del Camp, Reus i Tarragona, i en menor mesura Barcelona. A través d'un acurat treball d'arxiu es comenta la periodització i les característiques de l'emigració en un poble que en les darreres dècades ha experimentat un considerable creixement demogràfic per l'arribada de nouvinguts procedents de la resta de l'estat i de l'estranger.

La Conca de Barberà també és present en aquest llibre, fet lògic atenent que també fou una comarca de migració. Per l'interès dels lectors en fem un comentari. En el cas concret de Montblanc destaquem el farmacèutic Josep M. Felip Torrents; la seva mare, Maria, era de Constantí i el 1908 es casà amb Josep Felip, del Vilet. També destaquem Felip Jové Vilà, igualment farmacèutic i a la vegada mestre (1886-1939), que es mullerà a la vila ducal el 1915 amb Mercè Cabeza Sabaté. Una germana seva (Angelina) es maridà a Montblanc

amb el forner Josep Torrellas. Finalment Simó Massó, que el 1919 contragué matrimoni amb la montblanquina Francesca Sans Vinyes, germana de Mn. Lluís, rector de Sarraí (mort el 1936). A l'interior de l'obra hi ha diverses fotografies d'aquests constantinencs que arrelaren a la Conca. A continuació reproduïm els noms i cognoms dels conques que apareixen a l'apèndix del llibre:

1. Immigrants de la Conca de Barberà residents a Constantí segons el padró de 1875

- Isidre Bonastre, moliner, solter, 22 a. de Pira, feia un any de la seva arribada.
- Josep Bosc Òdena, pagès, solter, 17 a. de l'Espluga de Francolí, 7 mesos a Constantí (Mas Apegalós).
- Casimir Canals Peris, ferrer, solter, 26 a. ea. 21 (1870), de Vilanova de Prades. Viu a la casa d'un ferrer de Constantí.
- Isidre Carbonell Minguella, paleta, 53 a. ea. 41 (1863), de Vallfogona de Riucorb. Casat amb Teresa Solanes Santromà, de Constantí.
- Josep Civit Marquès, casat, 58 a. de l'Espluga de Francolí, 5 mesos a Constantí.
- Antoni Dalmau Calderó, prevere, solter, 33 a. ea. 29 (1871), de l'Espluga de Francolí. Conviu amb la seva germana Dolors, de 27 a. del mateix lloc.
- Ramon Marimón Tous, pagès, casat, 48 a. de les Piles.
- Ramon Moles, tragner, 46 a. de Santa Coloma de Queralt. Casat amb Francesca Bergadà Cerdà, de Constantí.
- Josep Oller Escoter, paperer, 51 a. de Rojals.
- Josep Pallarés, moliner, 40 a. ea. 30 (1865), de Riudoms.
- Pau Roca Amigó, pagès, 18 a. ea. 17 (1874), de l'Espluga de Francolí.
- Maria Rosselló Esteve, 38 a. de Montblanc. Casada amb Josep Pallarés, moliner de Riudoms, arribat a Constantí el 1865. Un fill seu (Josep) de 7 a. és nat a Mequinensa (Baix Cinca, Aragó).
- Pau Roig Fort, pagès, 16 a. de l'Espluga de Francolí, 4 mesos a Constantí.
- Rosalia Soler Albet, vídua, 50 a. de Santa Coloma de Queralt.

2. Baixes del padró d'habitants de Constantí vinculats amb la Conca de Barberà

- Rosa Massaguer Moix, vídua nascuda a Solivella i habitant a Constantí; el 1945 emigra a Reus.

3. Constantinencs relacionats amb la Conca de Barberà que viuen a Reus el 1915

- Dolors Güell Coll, n. 1889, ea. 10 (1899), casada amb un peó de l'Espluga de Francolí, Ramon Balcells Roig, emigrat a Reus el 1903. El primer fill neix a Reus el 1910.

- Antoni Escardó Plana, forner, n. 1853, ea. 47 (1900), casat amb Teresa Rosselló Callau, de l'Espluga de Francolí (n. 1854). La primera filla (Elisa) neix a Tarragona el 1883 i serà dependent; el segon (Antoni) ho fa a l'Espluga de Francolí (1889) i treballarà a Reus de barber.
- Filomena Ferrer Moix, obrera, n. 1900, ea. 11 (1911). Té una germana nascuda a Riudoms el 1910. Conviuen amb la seva mare, Magdalena M., una vídua de Blancafort.
- Andreu Olesti Moia, carreter, n. 1887, ea. 0 (1887), casat amb Josepa Roig Gay, de Montblanc, arribada el mateix any a Reus. El primer fill a Reus el tenen el 1908.

4. Constantinencs nascuts entre 1890-1909 i casats canònicament a la Conca de Barberà o vinculats a la mateixa comarca

1890

- Simó Masó Gavaldà, fill d'Antoni, pagès, i Dolors. El 1919 es casà a Montblanc amb Francesca Sans Vinyes. Aquesta tenia un germà capellà, Mn. Lluís, que fou rector de Sarraí (assassinat a Montblanc l'agost de 1936). Visqueren a Constantí.
- Manel Oller Marsal, fill de Manel, paperer nascut a la Riba, i Magdalena, aquesta de Constantí. El 1915 es casà a Montblanc amb Carme Jové Vilà. Un germà de la darrera, Felip, vivia a Montblanc, on s'havia casat el mateix any. Una altra germana, Angelina Jové Vilà, el 1902, quan tenia 17 anys, marxà a Montblanc, on posteriorment es casà amb Josep Torrellas Roca, forner d'aquesta vila.

1893

- Enriqueta Alesà Montserrat, filla d'Enric, propietari, i de Maria, aquesta de Solivella. El 1918 es casà al Morell amb Josep Ferrer Palau.

1896

- Josep Masó Manyer, fill de Lluís, pagès, i de Maria. El 1923 es casà a Montblanc amb Modesta Roca Sans. S'establiren a Constantí. Una filla seva actualment viu a Montblanc.

1900

- Filomena Farré Moix, filla de Josep, pagès del Morell, i Magdalena, de Blancafort (Conca de Barberà). Es casà el 1920 a Blancafort amb Josep Llorç Rigual.

1905

- Dolors Folch Canyelles, filla de Pau i Victòria, aquesta de Vimbodí. El 1929 es casà a Tarragona amb Josep Jordi Vidal.

Abreviatures: n: nascut; a: anys; ea: edat d'arribada (entre parèntesis l'any).

M. G.

Roser Puig Tàrrach. «Els expedients de pensió per orfenesa: una font d'investigació genealògica. L'exemple de la demarcació de Tarragona (1934-1939)». *Paratge* (Sant Cugat del Vallès), 22 (2009), p. 213-218.

Entre els expedients conservats a l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona referits al pagament de pensions a menors a causa de la mort d'un dels pares n'hi ha alguns de vinculats amb la Conca de Barberà:

- Jacinta Pere Mestres, vídua de la Guàrdia dels Prats, veïna de Tarragona (1935).
- Teresa Poblet Poblet, nascuda a Pira i resident a Barberà de la Conca, vídua de Ramon Civit Solanes (1937).

M. G.

Josep Recasens Lloret. *La repressió franquista al Priorat (1939-1950)*. Falset, 2009.

En aquest llibre que relaciona 504 processats pel règim de la dictadura del general Franco al Priorat-Montsant hi apareix Francesc Casanoves Besora, natural de Vilanova de Prades i habitant a Ulldemolins, de 48 anys, empresonat a Reus, Tarragona i Barcelona durant els anys 1939-1943, i desterrat fins el 1945 a Salàs de Pallars. En aquesta comarca prioratina hi hagué un total de 49 afusellats, la qual cosa suposa un 10 % del total de reclusos.

G. P.

Josep M. Vallès Martí. *Josep Cabeza i Coll*. Valls, 2009. 93 p. Col·lecció Cooperativistes Catalans, núm. 15, Cossetània Edicions. Fundació Roca i Galès.

Llibre que biografia a Josep Cabeza i Coll (l'Espluga de Francolí, 1871 - Mataró, 1945), propietari que pertanyia a l'elit de dirigents de l'Espluga de Francolí del primer terç del segle xx. A l'ombra de Josep M. Rendé, esdevingué el seu home de confiança tant al Sindicat Agrícola espluguí com a la Federació

Agrícola de la Conca de Barberà. Alcalde de l'Espluga (1912-1914). President de la Cambra Agrícola Oficial de l'Espluga el 1916. President de la Secció de Viticultura del Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Espluga (1921-1922). Sotspresident de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà (1918-1925), i president (1925-1930). Del 1918 al 1920 i del 1923 al 1924 presideix el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Espluga, i més endavant, del 1920 al 1923, en fou secretari. També destacà com a conferenciant i autor d'un bon nombre d'articles de divulgació agrícola, defensant sempre la necessitat de la unió dels viticultors en cooperatives. Dos conflictes socials, un a l'Espluga —el plet del Sindicat amb Josep Mallén— i l'altre de caire comarcal —el plet dels Sindicats de Sarrià amb la Federació—, minvaren el seu entusiasme. L'autor en destaca la seva vessant cooperativista i ressegueix la seva activitat en les tres entitats, Celler, Sindicat i Federació. Cabeza també participà en afers municipals, com per exemple la defensa de les aigües del riu Francolí. La seva farmàcia a l'Espluga sempre fou regentada per altres persones; en canvi ell exercí a Mataró i participà activament en la fundació de l'empresa que inventà els populars «parches Sor Virginia» a la capital del Maresme. Tot i que es casà tres vegades, en cap dels matrimonis tingué fills. Estava emparentat amb Francesc Macià, i el seu germà (Felip Cabeza) fou un acreditat advocat, jurista i publicista a Reus.

G. P.

Ernest Zaragoza Pascual. «Danys ocasionats al monestir de Poblet durant el Trienni Constitucional». *Analecta Sacra Tarraconensia* (Barcelona), 81 (2008), p. 169-183.

Comentari i transcripció dels vuit documents inclosos en l'expedient 29 del lligall 12051 de l'AHN de Madrid referents a la incautació per part d'hisenda dels objectes religiosos, arxiu i biblioteca del monestir de Poblet el 1821-1822 i el seu trasllat, en part, a Tarragona, i la destrucció i robatoris que efectuaren el 1823 els veïns de Vimbodí. Hi ha cartes i informes de l'abat Esteve Torrell. L'única referència bibliogràfica és d'Agustí Altisent (*Història de Poblet*).

G. P.

Història de l'art

Vicenç Aguado Cudolà; Ramon Ribera Gassol. «El retaule de la Mare de Déu del Roser. Una obra de l'escultor Isidre Espinalt (fill)». *Talaia* (el Vilosell), 10 (2009), p. 4-8.

Notícia i transcripció del contracte que el 1737 signa l'escultor sarralesc Isidre Espinalt per obrar un retaule sota l'advocació del Roser per 160 lliures. S'adjunten fotografies antigues, únics testimonis de la peça, que fou destruïda el 1936, i bibliografia. Es descriuen les diferents parts del retaule: basament, primer i segon cos i rematada final.

Esperem que en un futur apareguin documentades més autories dels Espinalt, de cara a completar la seva obra artística.

G. P.

Joan Yeguas Gassó. «Obres del MNAC procedents de Poblet, Escaladei i Ciutadilla». *Urtx* (Tàrraga), 23 (2009), p. 183-195.

Article en què s'ofereix al lector el testimoni de quatre obres adscrites a la col·lecció d'art del Renaixement i el Barroc en el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), que tornen a deixar palesa la qualitat i la varietat de l'art català en època moderna. D'una banda, tenim dos fragments procedents de les obres realitzades pels Grau en el segle XVII al monestir de Poblet. Al mateix temps cal esmentar els Grau com autors de fins a quatre figures que avui dia decoren el retaule major de l'església conventual, i s'havia dit que eren de Damià Forment. Per altra banda, trobem un relleu d'un Sant Sopar originari de la cartoixa d'Escaladei (Priorat), obra d'excel·lent qualitat, realitzada el 1695 per Isidre Espinalt i Serra-rica. Finalment, es fa esment de dues obres més procedents de la vila de Ciutadilla (Urgell), un sepulcre (del desaparegut convent del Roser) i un retaule (potser de la parroquial), ambdós del segle XVI.

R. P.

Llengua i literatura

Salvador Palau Rafecas. *Recull de 600 renoms de la vila de Santa Coloma de Queralt*. Santa Coloma de Queralt, 1997, 67 p.

Opuscle que aplega els malnoms de les cases d'aquesta vila de la Baix Segarra presents durant els segles XIX i XX. Es presenten alfabèticament, acompanyats del nom i cognoms de la persona i la data. Inclou una introducció de la filòloga Carme Plaza i una justificació de l'autor, que a la vegada n'és l'editor.

G. P.

Arxivística

Salvador Palau Rafecas. *Una mostra del fons de l'Arxiu Galo*. Valls, 1998, 47 p.

Publicació que reproduïx fotografies antigues, documents manuscrits i impresos de la col·lecció personal de l'autor, un veritable compilador de la història del seu poble. Palau és un exemple de la importància del col·leccionisme privat amb vocació de servei al país, cabdal en la recuperació de material arxivístic quan encara les institucions públiques no disposaven de les infraestructures actuals i la societat no valorava el llegat dels seus avantpassats.

G. P.

Abreviatures dels autors dels resums:

G. P.: Josep M. Grau i Pujol

M. G.: Manel Güell

R.: Redacció

R. P.: Roser Puig i Tàrrach